

KUNGL. VITTERHETS
HISTORIE OCH
ANTI KVITETS AKADEMIEN

ÅRSBOK 2023

STOCKHOLM 2023

THE ROYAL SWEDISH ACADEMY OF LETTERS,
HISTORY AND ANTIQUITIES

ACADÉMIE ROYALE SUÉDOISE DES
BELLES-LETTRES, DE L'HISTOIRE
ET DES ANTIQUITÉS

KGL. SCHWEDISCHE AKADEMIE FÜR LITERATUR,
GESCHICHTE UND ALTERTÜMER

© De enskilda författarna och KVHAA, Stockholm 2023

Grafisk formgivning: Lars Paulsrud

witterhetsakademien.se

ISBN 978-91-88763-44-0, ISSN 0083-6796

Italgraf Media, 2023

INNEHÅLL

- 7 Preses hälsningstal
- 11 År 2023 tilldelade medaljer och priser

MINNESORD

- 19 Johan Söderberg
- 27 Sture Allén

FÖREDRAG

- 45 Anders Wästfelt: *Gränsen mot framtiden. Insikter om jorden, tiden och samhället*
- 65 Gunnar Almevik: *Kulturarv i Antarktis*
- 87 Marie-Louise Bech Nosch: *Odysseus garderob. En homerisk hjälte och hans kläder*
- 103 Joakim Nivre: *Naturliga språk och artificiell intelligens*
- 115 Jonas Granfeldt: *Utbildning i främmande språk då, nu och sen. Moroten, piskan eller predikan?*
- 133 Hanne Fjelde: *Demokrati i vågskålen*
- 141 Arne Jarrick: *Kunskapen har en början men inget slut – varför är detta inte självklart?*
- 155 Hanna Bäck: *Politisk polarisering som utmaning för demokratin*

- 169 Anders Jarlert & Lars Berglund: *Kyrkomusikens historia*
– finns den?
- 187 Bo Andersson: *En gåva till en drottning – Aurora*
von Königsmarcks Nordischer Weÿrauch

ÅRSBERÄTTELSE, FÖRTECKNINGAR ÖVER LEDAMÖTER,
AKADEMIFORSKARE OCH PERSONAL

- 207 Ständige sekreterarens årsberättelse
- 213 Vitterhetsakademiens kulturfastigheter
- 227 Årsberättelser från vissa forskningsföretag m.m.
- 239 Publikationer utgivna 20.3.2022–19.3.2023
- 241 Alfabetisk förteckning över Akademiens ledamöter
- 258 Akademiens ledamöter i invalordning
- 261 Ledamöternas fördelning på klasser
- 263 Avlidna ledamöter 20.3.2022–19.3.2023
- 264 Akademiens utskott och nämnder
- 270 Vitterhetsakademiens akademiforskare
- 271 Akademiens personal

STURE ALLÉN

VÅR LEDAMOT, språkforskaren och förre ständige sekreteraren i Svenska Akademien Sture Allén avled den 20 juni 2022 på sitt nittiofjärde levnadsår.

Född på självaste nyårsaftonen 1928 i Lundby församling i Göteborg som son till ingenjören Bror Allén och dennes maka Johanna (Hanna), blev han hemstaden trogen livet igenom. Det var vid Göteborgs högskola han påbörjade sina akademiska studier, och när han disputerade 1965 var det vid det som då blivit Göteborgs universitet. Det var också i Göteborg han byggde upp sin framgångsrika institution. Men så klart innebar hans senare uppdrag i Svenska Akademien också åtskilligt arbete i Stockholm.

Sture Allén var tekniskt intresserad och hade tidigt planer på att, likt fadern, bli ingenjör, så det blev reallinjen på Vasa högre allmänna läroverk. Men det fanns hos honom också humanistiska intressen. Han gick, berättade han, regelbundet på Göteborgs stadsteater, såg där 1945 en uppsättning av Jean Paul Sartres *Flugorna* (*Les Mouches*) och valde att skriva om pjäsen i en skoluppsats. Läraren blev förtjust och läste upp hans alster. Detta stegrade naturligtvis hans intresse för humaniora, och han valde att läsa nordiska språk vid universitetet. Men för att detta skulle vara möjligt måste han först läsa in latin, och det gjorde han under värnplikten.

Som lärare i nordiska språk fick Sture Allén den framstående språkhistorikern Ture Johannisson. Det var också Johannisson som tyckte att Allén som ämne för sin avhandling om 1600-talets svenska – detta var det sekel då riksspråket utmejslades och den språkperiod som Allén helst ville skriva om – skulle välja diplomaten och hovmannen Johan Ekeblads brev. Breven till brodern Claes Ekeblad, som bodde på fädernegården Stola herrgård i Strö socken i närheten av Läckö, är impressionistiska och ger oss rika kulturinteriorer från svenskt 1600-tal, på samma gång som de ger oss tankar om livet och dödens alltid lika påträngande sällskap, liksom de därtill äger stort språkligt intresse.

Avhandlingen består av två volymer, dels en teoretisk del, *Grafematisk analys som grundval för textedering*, dels en utgåva, *Johan Ekeblads brev till brodern Claes Ekeblad 1639–1655*. Allén bygger för sin undersökning upp en datamaskinell konkordans, troligen den första av sådant slag på nordiskt språkområde. Studiens syfte är att *med objektiv metod* segmentera och tolka en skriven text. Allén är väl insatt i den relevanta forskningslitteraturen. Basbegreppet är *grafem*, som definieras som ”den minsta distinktiva enhet som framkommer vid intern skriftspråksanalys”. Studien demonstrerar hur en grafematisk analys går till samtidigt som den resulterar i ett gott editionsarbete. I textkommentarerna återfinns ordförklaringar, person- och ortsuppgifter liksom en del kulturhistoriska notiser.

Senare i livet återkommer Sture Allén till Johan Ekeblad och dennes brev. I boken *Johan Ekeblad. Breven till Claes. Om livet och hovet på Kristinas tid* (i serien Svenska klassiker utgivna av Svenska Akademin 2004) återges ett fint urval brev med kommentarer och dessutom finns olika register – bland annat över omnämnda hundnamn! Två år senare utger Allén den läsvärda monografen *Johan Ekeblad. Vår man i 1600-talet*, där han tar ett bredare grepp om personen och även presenterar en del av dennes texter, såsom ”Papegojan förtäljer sin och apinjans [’aphonans’] historia”, ”Acante och Climene” och ”Förlåtelse av ovänner”.

Foto: Rickard L. Eriksson/Svenska Akademien.

Sture Allén tyckte redan under studietiden att den starka fokuseringen vid fornspråk i ämnet nordiska språk kändes otidsenlig, och ville i stället själv arbeta med den moderna svenskan. Från 1966 förordnades han, passande nog, också som ledare för Forskningsgruppen för modern svenska. Intresset för att med datamaskinell hjälp studera språket, både att bygga upp språkliga korpora och att analysera dem, resulterade i att Allén år 1970 gavs en anställning vid dåvarande Statens humanistiska forskningsråd. Från 1972 uppgraderades anställningen till en professur i språklig databehandling. Detta har sagts vara den första professuren i ämnet i hela världen, och inget talar väl egentligen emot detta. Professuren överfördes år 1979 till Göteborgs universitet med den då något förändrade benämningen *språkvetenskaplig databehandling*. Nu kunde en forskarutbildning byggas upp, vilken avsevärt kom att stärka forskningsfältet. Det var från denna professur som Sture Allén emeriterades 1993 – ja, emeriterades och emeriterades, han fortsatte ju under flera årtionden efter detta att delta i den livaktiga forskningsmiljö han hade byggt upp.

Att med som det ibland sades ”elektronikhjärnan”, det vill säga datamaskinen, som redskap analysera språk kom att känneteckna Sture Alléns fortsatta vetenskapliga verksamhet. Redan från mitten av 1950-talet hade datorn börjat användas i maskinöversättning och vid syntaktiska analyser. Det verkar dock ha varit just vid decennieskiftet 1950/1960 som datorn på allvar togs i bruk vid bearbetning av data för att stödja språkvetenskaplig forskning, detta ungefär samtidigt i flera länder. I vårt land var av allt att döma Benny Brodda först på plan. Men Sture Allén tog alltså också tidigt initiativ på området, lärde sig på egen hand programmering vid Chalmers och byggde som nämnt själv upp en konkordans för sitt avhandlingsarbete – detta var redan åren 1961–1962. Även fakultetskollegan Alvar Ellegård hade vid den här tiden intressen i samma riktning.

Sture Allén framstod rätt snart som frontfiguren i vårt land på området språklig databehandling. Med sina nyvunna erfarenheter tog han sig nämligen an större korpuslingvistiska och lexikologiska undersök-

ningar. Ambitionerna var alltifrån början högt ställda, och under Alléns ledning växte verksamheten tack vare externa forskningsbidrag och genom rekrytering av skickliga medarbetare. Ganska snart institutionaliserades verksamheten och den 1 juli 1975 fick Språkbanken, vid den tiden under namnet *Logoteket*, regeringens uppdrag att samla in, lagra och bearbeta maskinläsbara texter. (Kortare översikter rörande datalingvistik i Skandinavien återfinns man exempelvis i ”Skandinavisk datalingvistik” i *The Nordic languages and modern linguistics* 5, 1984, och i ”Nordic language history and computer-aided lexical research”, i *The Nordic languages. An international handbook* 1, 2002.)

Ett tidigt resultat av Alléns och medarbetarnas arbete blev *Nusvensk frekvensordbok*, utkommen i fyra band mellan 1970 och 1980. Ordboken baseras på tidningstexter från 1965 och byggdes upp på basis av färdigstansade hålremsor som kom direkt från tidningssätterna. I det som var institutionens badrum lades – detta har Sture Allén berättat i en intervju – skivor upp över badkaret för att man skulle få ett praktiskt arbetsbord där man lätt kunde hantera de oändligt långa remsorna. Totalt finns i *Nusvensk frekvensordboks* textkorpus en miljon ord. *Nusvensk frekvensordbok* behandlar i första delen graford och homografkomponenter, medan det i den andra görs skillnad mellan lemman. I den följande delen uppvisas olika kollokationer, alltså ordförbindelser, och i den sista olika ordleder och betydelser. Det är oerhört många dimensioner rörande svenskans ord och orduppbyggnad – långt flera än vad som här antyds – som synliggörs i verket. Man lär sig bland mycket annat att de fem vanligaste grafiska orden i materialet är *och*, *i*, *att*, *en* och *som*.

Med *Nusvensk frekvensordbok* låg Sture Allén och hans medarbetare mycket nära samtidens forskningsfront, med det i ordbokens inledning nämnda arbetet *Computational analysis of present-day American English* (1967) – baserat på Brown University Standard Corpus of Present-Day American English – tillsammans med världens veterligen första ordbok baserad på korpuslingvistik, *The American heritage dictionary* (1969).

Andra publikationer från samma forskningsmiljö är den lättillgäng-

liga boken *Tiotusen i topp. Ordfrekvenser i tidningstext* (1972), utgiven av Sture Allén, samt homograflexikonet *Olika lika ord*, med Sture Berg som utgivare (1978). Vid Språkdata togs också *Förnamnsboken* fram 1979, med senare upplagor 1981 och 1995, detta med Sture Allén och Staffan Wählin som författare. Här får man bland annat uppgifter om de 10 000 vanligaste namnen hos svenska medborgare, samt om typiska namn inom olika svenska regioner och från olika tider (1800- och 1900-tal).

En baklängesordbok utgavs 1981 – det var den första i sitt slag på svenska – med cirka 150 000 ord. Redaktörer var här Sture Allén och Christian Sjögreen. Orden är sorterade efter ordslut, det vill säga alfabetiskt från sista bokstaven och sedan fram till den initiala bokstaven. Andra upplagan såg dagens ljus 1993, och nu hade antalet ord ökat till cirka 300 000. Dryga decenniet senare utgavs den tredje upplagan med titeln *Norstedts svenska baklängeslexikon* (2007) som då innehöll 400 000 ord.

Denna Sture Alléns framgångsrika utgivning av ordböcker, men också av personnamnsboken, satte även på annat sätt språkliga avtryck. Det har nämligen lite skämtsamt berättats att svenskan på basis av denna mycket målmedvetna utgivningsverksamhet berikades med ett nytt verb, nämligen *att stura*, 'att med datorstöd sammanställa en ordbok'. Stod Sture Allén ensam för utgivningen – ja då användes naturligtvis i stället frasen *att stura allen*.

Sture Alléns verksamhet gick, naturligt nog, in i ett nytt skede då han den 2 oktober 1980 invaldes i Svenska Akademien på stol 3, den på vilken den framstående Stockholmsnordisten Carl Ivar Ståhle hade suttit. Den 20 december samma år tog han sitt inträde i denna församling. Svenska Akademien blev under mer än fyrtio år den stabila plattform som han kunde verka från, både som akademiledamot och, inte minst, som Akademiens ständige sekreterare åren 1986–1999.

För Svenska Akademien stadgas som bekant att den ska ”utarbета en Svensk ordabok och Gramatica”. Flera viktiga ordboksprojekt genomfördes från 1980-talet och framåt med Sture Allén som drivande kraft, och i dessa kom datatekniken naturligt nog till användning.

Svenska Akademiens ordlista (SAOL) med dess uppgifter om stavning, uttal, böjning, stil och i en hel del betydelse, kom under Sture Alléns tid i Svenska Akademien i fyra upplagor, två bara under hans tid som ständig sekreterare: 11 uppl. 1986, 12 uppl. 1998, 13 uppl. 2006 och 14 uppl. 2015. Från upplagan 1986 – som dessutom utkom i samband med Akademiens 200-årsjubileum – är ordlistan också digitalt tillgänglig. Utmanande i arbetet med SAOL är inte minst vilka ord som ska beredas plats i den nya upplagan: majoriteten av ord följer självfallet med från upplaga till upplaga, eftersom de tillhör svenskans basordförråd, men ett stort antal ord kommer också in och en hel del utmönstras upplagorna emellan. I den senaste upplagan (2015) tillkom sålunda mer än 13 000 uppslagsord gentemot 2006 års upplaga, medan drygt 9 000 fick utgå, ofta för att de ansågs ålderdomliga. De val som man här tvingas göra är inte sällan intrikata, och ordförrådet i SAOL säger självklart mycket om den samtida språkhistorien och dess lexikon.

Under Sture Alléns överinseende kom även *Svenska Akademiens ordbok* (SAOB), som utkommit alltsedan 1893, att tillgängliggöras digitalt. SAOB ger oss en detaljerad bild av det svenska ordförrådets utveckling från Gustav Vasas tid och framåt, och är ett imponerande verk också internationellt; man kan jämföra SAOB med tre andra ordböcker på det germanska språkområdet, nämligen *Deutsches Wörterbuch*, *The Oxford English dictionary* och *Woordenboek der Nederlandsche Taal*.

De många språkproven vid SAOB:s redaktion, alltså de textutdrag som samlats sedan 1800-talet och framåt, ställer ett rikt material från mer än 20 000 källor till redaktionens förfogande. Att bredare och mera allmänt tillgängliggöra denna ypperliga källa till forskningens och allmänhetens fromma var målet för akademiprojektet *OSA (Om svar anhålles)*, genomfört vid Göteborgs universitet åren 1982 till 1996. Här lästes SAOB in med hjälp av optisk klartextläsare, varefter innehållet lagrades i en databas. Denna gav möjligheter till sökning utifrån morfologiska, semantiska, ämnesmässiga, kronologiska och etymologiska utgångspunkter. Eftersom det på grund av den dåvarande teknikens brister dock blev en

hel del formateringsfel, stavfel och felplacerade textpartier, erfordrades ytterligare kvalitetssäkring. En nydigitalisering företogs därför med en långt säkrare teknik för nu cirka tio år sedan, varigenom SAOB i dag utgör en utomordentligt viktig digital resurs, användbar för både forskare och språkintresserade i allmänhet. Sture Alléns engagemang var här betydelsefullt.

Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (so) ger läsaren en bild av den moderna svenskan utifrån ordens betydelse och deras användning med hjälp av rika språkexempel och uttalsuppgifter, men redovisar även äldsta belägg och ger kortfattade ordhistoriska och etymologiska uppgifter. Det är en omfattande ordbok om cirka 65 000 ord (2021). Denna senare upplaga bygger på *Svensk ordbok. Utarbetad vid Språkdata* (1986), *Nationalencyklopedins ordbok* (utarbetad av Språkdata, Göteborg, och Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs, 1995–1996) och, naturligtvis, *Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien* (2009), allesammans ordböcker i vilka Sture Allén från första början varit starkt engagerad.

Webbportalen *svenska.se* är numera samlingsplatsen där dessa språkresurser från Svenska Akademien återfinns: här kan man snabbt och behändigt ta del av orden i *Svenska Akademiens ordlista*, *Svenska Akademiens ordbok* och *Svensk ordbok*. Denna och andra digitala resurser – som vi numera bara tar för givna – har utvecklats av Sture Allén, under dennes överinseende eller i dennes direkta efterföljd. De utgör alla kraftfulla verktyg i våra händer. Numera finns därtill Akademiens ordboksappar för mobiltelefoner. Den utveckling som Sture Allén satte i gång har burit rika frukter, och vidareutvecklas dessutom genom ständigt nya initiativ. Dessa digitala resurser gör att man numera snabbt kan lösa många språkliga problem som uppstår i professionella eller privata sammanhang – och våra språkliga samtal kan därför numera föras med långt säkrare utgångspunkter än tidigare.

En viktig milstolpe för svenskans språkbeskrivning var utgivningen av *Svenska Akademiens grammatik* 1999. Konkreta steg mot utgivningen togs redan i mars 1985 när Akademien inför sitt 200-årsjubileum arran-

gerade ett symposium under rubriken ”Synpunkter på en svensk grammatik”. Det är intressant att ta del av dessa förarbeten. Man landar sammanfattningsvis i att grammatiken huvudsakligen ska beskrivas inom en traditionell ram och utgöra en detaljerad beskrivning av svenska språket – det ska med andra ord vara en deskriptiv grammatik.

År 1999 kom alltså storverket *Svenska Akademiens grammatik* (SAG) ut, med två av våra egna ledamöter, Ulf Teleman och Staffan Hellberg, som författare tillsammans med Erik Andersson från Åbo Akademi och med biträde från flera projektassistenter. Starkt pådrivande i arbetet var Akademiens språkkommitté, där Sture Allén var ordförande och akademikollegerna Gunnel Vallquist och Göran Malmqvist var ledamöter och Bo Svensén adjungerad sekreterare. Språkkommittén läste och kommenterade den omfattande grammatiken, ett styvt arbete.

Svenska Akademiens grammatik utgavs i fyra delar om ord, fraser, sats-er och meningar samt med ett mycket upplysande inledningsband med bibliografi samt termförklaringar, sakregister och ordregister. Språkexemplen är i stor utsträckning autentiska och har hämtats från de datorläsliga texterna vid Språkbanken, men också från det material som ligger till grund för *Svenska Akademiens ordlista*; därtill kommer – då det gäller talspråket – material från Talbanken vid Institutionen för nordiska språk vid Lunds universitet. Målgruppen för grammatiken är universitetsstuderande, forskare, lärare och professionella språkbrukare men också den språkitresserade allmänheten. Med grammatiken uppfylldes en av de huvuduppgifter Akademien var förelagd enligt sina stadgar (se ovan), och här var Sture Alléns insatser helt uppenbara.

Det sägs ibland att svenskan är ett av världens mest välbeskrivna språk. Detta påstående kan säkert diskuteras, men under alla förhållanden har Sture Alléns arbete starkt bidragit till den omsorgsfulla beskrivning av svenskan som vi faktiskt har.

Inom Svenska Akademien nedlade Sture Allén även ett betydande arbete som ledamot av Nobelkommittén åren 1987–1999. Vidare tog han initiativ till flera akademiprojekt som pekade framåt. Bland dem kan

nämns Akademiälmanackan. Svenska Akademien utger denna sedan 1994; den har samma namnlängd som andra almanackor men även en namnlista med språkligt besläktade namn. I dag, den 6 december 2022 och alltså Sankt Nikolaus dag, har sålunda både *Nikolaus* och *Niklas* namnsdag – medan *Nicholas*, *Miklos*, *Nick*, *Nicole*, *Nikolai* och *Nikolina* nämns men inte ingår i själva längden.

Ett annat initiativ från Alléns sida var bokserien *Svenska klassiker utgivna av Svenska Akademien*. Bara under det första året (1995) utkom flera viktiga klassiker, som Hjalmar Bergmans *En döds memoarer*, Fredrika Bremers *Livet i gamla världen. Palestina*, Sven Lidmans *Stensborg* och Verner von Heidenstams *Hans Alienus*. I just dessa utgivningsarbeten var också akademiledamöterna Knut Ahnlund, Johannes Edfelt och Ulf Linde starkt engagerade genom att skriva instruktiva förord.

I det sammanhanget passar det också att nämna tillkomsten av Litteraturbanken, en betydande digital resurs som tillgängliggör svensk skönlitteratur och andra texter ”av vikt för vår förståelse av det litterära kulturarvet”. Litteraturbanken utgör ett samarbetsprojekt i vilket bland andra Kungliga biblioteket, Språkbanken vid Göteborgs universitet och Svenska Akademien deltar, men även vår akademi har som bekant ekonomiskt stött verksamheten under en följd av år. Initiativet var visserligen denna gång inte Sture Alléns utan författaren Sven Lindqvists, men Alléns engagemang var betydelsefullt för att, inte minst, ekonomiskt säkra projektet som därvid fick utvecklas till den utomordentligt fina resurs det i dag är.

Serien *Kvällar på Svenska Akademien* är namnet på de kvällsarrangemang i Börssalen som Akademien anordnat sedan 1980-talet. Syftet är att erbjuda besökarna berikande kulturupplevelser. För Sture Allén var det viktigt att på detta sätt skapa intresse och en allmännare förståelse för Svenska Akademiens arbete. Också i detta avseende lyckades han väl i sitt värv.

Här i Vitterhetsakademien gjorde Sture Allén sitt inträde 1988 och höll därvid en föreläsning under rubriken ”Språkfrågor. Om ordbru-

ket i det här landet”. Han blev också under sin levnad ledamot i många andra akademier, som Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien (ledamot från 1990), Svenska litteratursällskapet i Finland (hedersledamot från 1991), Societas Scientiarum Islandica (korresponderande ledamot från 1991), Det Norske Videnskaps-Akademi (ledamot från 1994) och Finska Vetenskaps-Societeten (ledamot från 2000). Han deltog därtill som medlem i många andra vetenskapliga sammanslutningar, exempelvis som ordförande i Svenska Vitterhetssamfundet under en trettioårsperiod, som vice ordförande i Svenska språknämnden under tjugo år samt som styrelseledamot i Svenska Fornskriftsällskapet under nära fyrtio år.

Han hade också en del tunga uppdrag vid sitt alma mater, främst som prorektor under åren 1980–1986, av vilka han under ett år var förordnad som universitetets rektor. Göteborgs universitets nuvarande rektor Eva Wiberg minns Sture Allén ”som en framträdande profil med ett eget starkt varumärke inom språkforskning, nära förknippad med både akademien och Göteborgs universitet”, som hon uttryckt det i några minnesord.

Som vetenskaplig skribent var Sture Allén verksam från 1950-talets slut till mitten av 2010-talet. En av Svenska Akademien sammanställd bibliografi över hans vetenskapliga och populärvetenskapliga bidrag upptar cirka 350 titlar. Här finns sådant som handlar om språkvetenskaplig databehandling, lexikografi, terminologi, ord och en del ordhistoria, runologi, språkvård, grammatik, textattribution och lite annat. I det vetenskapliga bagaget finns – måhända överraskande för någon – även ett par tidiga bidrag inom fornspråklig filologi: ”Baldrs draumar 14 och Guðrúnarkviða II,9 – två samhöriga eddaställen” (1961) och ”Ordleks-episoden i Gutasagan och textdokumentets stemma” (1967). Men detta är egentligen inte så anmärkningsvärt som han ju i grunden var en klassiskt utbildad nordist. Det var dessutom sådana ämnen som stod högt i kurs i den tidens nordistiska forskning, och, inte minst, goda specimina att ha med sig in i professorskonkurrenserna.

Sture Allén uttalar ofta, i artiklar och i framträdanden i olika sam-

manhang, den hoppfulla tanken att svenskan är ett stort språk sett i ett internationellt perspektiv, och ett väl beskrivet språk som bärs upp av en levande litteratur med djupa rötter i historien. Så är det förvisso. Men de svenska språkbrukarna måste ändå, menar han, vara vaksamma. Allén värnar svenskan på så många språkdomäner som möjligt, också i vetenskapliga sammanhang, och påtalar därtill ofta den flathet som han upplever kan finnas bland de svenska språkanvändarna vad gäller synen på det nya och främmande. Varför måste man ha lånta fjädrar, där svenskans egen potential ändå räcker så långt, frågar han sig.

I sitt konkreta språkvårdsarbete resonerar Sture Allén strikt logiskt, såsom när han – i artikeln ”Några särskilt runda tidsord” (1980), se även ”Tjugohundratalet och några andra tidsord” (1981) – argumenterar för ordet *oo-talet* för att tidsmässigt förlägga en företeelse till det första decenniet av ett århundrade (där man egentligen saknat ett ord och därför varit tvungen att gripa till olika omskrivningar) samt beträffande distinktionen mellan *tjugohundratalet* för de hundra åren 2000–2099 och *tvåtusentalet* för hela millenniet 2000–2999. Dessa frågeställningar är förstås inte nya och har även diskuterats beträffande andra språk, men Allén argumenterar tydligt och väl för sitt synsätt.

Hos Allén finns alltid ett genuint intresse för orden och deras användning, även om naturligtvis mycket av det han gjorde berörde frekvenser och distributioner. Han analyserar på sina ställen ordens förändringar, anlägger därvid historiska perspektiv men förbiser heller inte de humoristiska dimensionerna, där sådana kan lyftas fram. Han skriver sålunda år 1998 med uppenbart nöje om den lundensiska Uarda-Akademiens ordbok med ord som *nedröstningskonferens* ’överläggning vid vilken varje förslag förkastas med förkrossande majoritet’, *deklantera* ’tappa upp vin slarvigt’ och *flottbas* med den överraskande innebörden ’motsats till smörtenor’. Hans anmälan av ordboken avslutas genom att han, såsom med en blinkning, säger att verket ”framstår på de lexikala vattnen som en veritabel ordbåk”.

I ett annat sammanhang (1997) påpekar han, likaledes med glimten i

ögat, att ombord på de rymdsonder som sänts ut ur vårt solsystem med diverse budskap, även finns språkliga – självklart på engelska, men också på 59 andra språk – ja, tur är väl det, eftersom engelskan ju inte har något ord för flaskpost, allemansrätt ”och, naturligtvis, inget för uppehållsväder”, hävdar han. Onekligen också ett perspektiv.

Sture Allén ställde, tillsammans med sina medarbetare, viktiga infrastrukturer till språkforskningens förfogande, men han hann väl egentligen inte själv under de senaste decennierna utarbeta särskilt många egna specialundersökningar. Att han också var en god forskare erfar man då man tar del av tidiga studier som exempelvis ”Indelningen av nusvenskans pronomen” (1958) och ”Denominala verbalfraser” (1972) men också den omfattande recensionsartikeln ”Om textattribution” (1971), föranledd av Marina Mundts doktorsavhandling vid Bergens universitet 1970. Samma bild ger uttalandena om honom i sakkunnigutlåtanden där han granskades för professorer i svenska språket. En god översikt över hans studier ger samlingskriften *Modersmålet i fäderneslandet. Ett urval uppsatser under fyrtio år. Festskrift* (1999).

En hel del av artiklarna i den nämnda samlingsvolymen är publicerade i dagstidningar. Sture Allén hade en uttalad ambition att föra ut forskningsresultat till en bredare läsekrets. Detta tar sig också uttryck i att han var stående gäst i flera tv- och radioprogram, ”Gomorrön Sverige”, ”På ren svenska” och ”Språkligheter”. I ”Gomorrön Sverige” svarade han sålunda under hela elva år på tittarfrågor tillsammans med Fredrik Belfrage och ytterligare en inbjuden gäst. Man upplevde Allén i dessa sammanhang som en välstrukturerad och glasklar pedagog, vilket för övrigt även karakteriserade honom som akademisk föreläsare. Men inte sällan kunde stämningen lättas upp i studion genom någon vitsighet. Det kändes som om han trivdes gott i denna populariserande funktion.

Sture Alléns ledarstil i de vetenskapliga miljöer där han verkade kännetecknades av lågmäldhet, och han sägs där starkt ha värnat om medarbetarnas vetenskapliga utveckling och karriärmöjligheter. Jag mötte honom i några styrelsesammanhang och fann honom alltid vara en väl

förberedd ordförande, som klart och med målet i sikte lotsade överläggningarna framåt.

Jag ska avslutningsvis återkomma till hans arbete i Svenska Akademien. En av hans kolleger där, författaren Per Wästberg, har i några minnesord sagt att Sture Allén ”var den formellaste av oss alla och höll mycket på alla regler och stadgar och ville inte avvika från dem”. Också den nära institutionskollegan, tillika akademiledamoten Bo Ralph i Göteborg lyfter fram denna sida hos Sture Allén, där formell hållning och åberopande av knäsatta principer, fullt motiverat, snarast ses som styrkor.

Det är nog mot denna bakgrund man ska betrakta hans hantering av den så kallade Rushdieaffären. Salman Rushdie publicerade som bekant 1988 romanen *The Satanic Verses*, som hänsyftar på några verser ur Koranen. Irans ayatollah Khomeini uttalade en fatwa över författaren, som gjorde att denne tvingades leva gömd.

Allén kontaktas nu i egenskap av Svenska Akademiens ständige sekreterare av Svenska PEN och Sveriges Författarförbund för ett gemensamt upprop ställt till den svenska regeringen till stöd för Rushdie. Ett sådant upprop vill dock Allén och majoriteten av ledamöterna i Akademien inte ställa sig bakom. Svenska Akademien hävdar nämligen att den som institution inte ska uttala sig i frågor med politisk innebörd, då man inte vill utsätta sig för misstanken att utdelningen av Nobelpriset kunde tänkas ha politiska grunder. Däremot undertecknar enskilda akademiledamöter ett upprop som entydigt tar avstånd från de hotelser som riktats mot Rushdie. Man uttalar sig därtill för rätten ”att fritt uttrycka sina idéer och övertygelser och att diskutera dem med sina kritiker med utgångspunkt i ömsesidig tolerans, utan censur, hot och våld”. Sture Allén och majoriteten i Akademien tycker att detta ställningstagande är tillräckligt, men två av ledamöterna, Kerstin Ekman och Lars Gyllensten, deklarerar för sin del att de – på grund av det uteblivna ställningstagandet från Akademiens egen sida – fortsättningsvis avstår från arbete där; när Verner Aspenström några månader senare kliver av akademiarbetet åberopar han däremot personliga skäl.

Man kan förvisso så här i efterhand, och därtill med goda skäl, diskutera Akademiens och ständige sekreterarens agerande den där gången 1989, men jag tror att man ska förstå Alléns ställningstagande utifrån hans syn på hur Svenska Akademien borde arbeta och hans respekt för den institution som han representerade.

*

Sture Allén var en pionjär på området språkvetenskaplig databehandling, där han byggde upp en livskraftig och robust forskningsmiljö i Göteborg, vilken kom att bli en betydelsefull nationell och nordisk resurs. På detta område revolutionerade han den svenska och övrigt nordiska lexikografin. I förlängningen av denna pionjärgärning – där det naturligtvis också finns en mängd andra aktörer – ser vi dagens digitalisering i samhället. Allén var en skicklig nätverksbyggare som såg till att tillskapa externfinansierad verksamhet och i denna involvera dugliga medarbetare med honom själv som en lågmäld men målmedveten ledare. Att han var en talangfull administratör visade han inte minst som ständig sekreterare i Svenska Akademien genom hanteringen av en uppsjö olika ärenden under nära halvtannat decennium. Dessutom var han en lysande popularisator som i etermedier och andra sammanhang svarade på intrikata språkliga och språkvårdsrelaterade frågor i en pedagogisk, resonerande och lättzaam stil. Det sista är inte alltid det lättaste.

Sture Allén är en av de forskare som verkligen kommit att göra skillnad, och resultaten av hans insatser har blivit för oss i dag helt självklara digitala redskap i arbetet med svenska språket, vare sig vi är forskare eller språkintresserade människor mer i allmänhet.

Det finns god anledning att tacksamt minnas Sture Alléns viktiga gärning.

Lars-Erik Edlund